

Tréfamester

Noel Meyerhof végigfutott a korábban összeírt listán, és eldöntötte, hogy melyik tétellel kezdje. Mint szinte mindig, ezúttal is az ösztöneire bízta magát.

Eltörpült a masina mellett, holott annak is csupán a legkisebb része látszott. Természetesen, mindez nem számított. Lekezelő magabiztossággal beszélt, mint aki teljes mértékig tudatában van magas rangjának.

- Johnson - kezdte - váratlanul hazaér egy üzleti útról, és a feleségét a legjobb barátja karjaiban találja. Hátratántorodva így kiált fel: „Max! Én feleségül vettem ezt a nőt, és muszáj lefeküdnöm vele, de te miért tetted?”

Oké, gondolta Meyerhof, akkor most nyomjuk ezt le a torkán, és hadd emésztgesse egy kicsit.

- Helló! - szólalt meg egy hang mögötte.

Meyerhof kitörölte a legutóbbi szó hangmintáját, és semleges állásba kapcsolta az épp használt áramkört.

- Dolgozom! - por dült meg. - Nem tud kopogni?

Ezúttal nem mosolyodott el, ahogy Timothy Whistler láttán általában tette. A vezető elemzővel is ugyanannyit dolgozott együtt, mint a többiekkel, de ezúttal úgy ráncolta össze a szemöldökét, mintha egy idegen zavarta volna meg - arcát olyan hosszú ráncokba rendezte ez az arckifejezés, amelyek egészen a hajáig értek.

Whistler csak vállat vont. A szokásos, fehér laborköpenyét viselte, kigombolva és zsebre tett kézzel, így függőleges ráncok futottak az anyagon.

- Kopogtattam. Nem válaszolt. A lámpa sem égett.

Meyerhof mordult egyet. Elfelejtette felkapcsolni a figyelmeztető jelzést. Annyira belemerült az új projektbe, hogy az apró részletek elkerülték a figyelmét.

Ugyanakkor, nem vádolta magát emiatt. A munkája sokkal fontosabb volt ennél.

Persze, nem tudta, miért. A nagymesterek ritkán tudták, hogy mi miért fontos. Pont ez tette Őket nagymesterré: a tény, hogy túl voltak minden megokoláson. Hogyan máshogy tudott volna lépést tartani az emberi elme az okok és következtetések szilárd anyaggá vált, tíz mérföld hosszú rendszerével, amelyet Multivacnak neveztek? A valaha épített legbonyolultabb számítógépet kezelte.

Meyerhof megismételte:

- Dolgozom. Van valami fontos mondandója?

- Semmi halaszthatatlan. Találtam néhány lyukat a válaszok között, amikor a hipertérrel... - Whistler hirtelen elbizonytalanodott, mintha csak ekkor jutottak volna el a tudatáig az elhangzott szavak. - Dolgozik?

- Igen. Miért?

- De... - Whistler körülnézett, megbámulta a réseket az alacsony szoba falában, végigpillantott a relék hosszú sorain és oszlopain, amelyek csupán a Multivac egy apró részletét alkották. - Nincs itt senki más.

- Ki mondta, hogy van? Vagy hogy lennie kellene?

- Épp viccet mesélt, ugye?

- És?

Whistler az arcára kényszerített egy mosolyt.

- Ugye, nem azt akarja mondani, hogy viccet mesélt a Multivacnak?

Meyerhof mereven nézett rá.

- Miért ne?

- Így volt?

- Igen.

- Miért?

Meyerhof lekezelően pillantott végig a másik férfin.

- Nem tartozom elszámolással sem magának, sem másnak.

- Te jó ég, hát persze, hogy nem! Csak kíváncsi vagyok rá, ennyi az egész... De ha dolgozik, akkor magára hagyom. - Ismét körülnézett, ezúttal a szemöldökét ráncolva.

- Úgy legyen! - válaszolta Meyerhof. Végignézte, ahogy a másik kimegy, azután dühösen felkapcsolta a kinti jelzőlámpát, nehogy ismét megzavarják.

Fel-alá járkált egy ideig a helyiségben, próbálta összeszedni a gondolatait. Az az átkozott Whistler! Az egész átkozott bagázs! Csak mert nem próbálta meg tartani a szokásos társadalmi távolságot a technikusoktól, elemzőktől és szerelőktől! Csalt mert úgy bánt velük, mintha ők is kreatív művészek lennének, máris úgy érzik, hogy mindent szabad.

Még viccet mesélni sem tudnak rendesen!

Ez rögtön visszaterelte a gondolatait az aktuális feladatára. Ismét leült. Ördög vigye az egész bandát!

Visszakapcsolta a Multivac megfelelő áramkörét, és belefogott:

- Az utaskísérő megáll a korlátnál, miközben a hajót ide-oda dobálják az óceán felkorbácsolt hullámai, és a fickóra néz, aki a korlátba kapaszkodva igencsak Összehúzza magát, tekintetét a mélységbe veti és látszik rajta, hogy tengeribetegség gyötri.

- Az utaskísérő gyengéden vállon veregeti, és így szól: „Ne aggódjon, uram! Tudom, milyen rossznak tűnik a helyzet, de tudja, valójában még soha senki nem halt bele a tengeribetegségbe.”

- Az elzöldült arcú férfi a vigaszt nyújtó utaskísérőre emeli megkínzott tekintetét, és rekedtes hangon így válaszol: „Ne mondja, ember! Az isten szerelmére, ne mondjon ilyet! Egyedül a közeli halál reménye tart még életben!”

Timothy Whistler kissé eltűnődve, de azért mosolyogva és bólintva haladt el a titkárnő asztala előtt. A nő visszamosolygott rá.

Íme, egy archaikus darab, gondolta, a huszonegyedik század számítógépekben dúskáló világában: egy emberi titkárnő. Még akár természetesnek is tekinthető, hogy egy ilyen intézmény is fennmaradhatott a számítógépes világ citadellájában, itt, a Multivacot kezelő, gigantikus világcégnél. Az egész láthatárt betöltő Multivac mellett a kisebb számítógépek szegényes ízlésről árulkodnának, még ha nem is látnának el komoly feladatokat.

Whistler belépett Abram Trask irodájába. A kormányhivatalnokot épp a pipája meggyújtásának kényes feladatában zavarta meg; sötét tekintete rávillant, hegyes orra jellegzetesen kiemelkedett a képből, ahogy oldalt ült az iroda hatalmas ablaka előtt.

- Á, maga az, Whistler? Üljön le! Üljön csak le!

A vezető elemző így tett.

- Azt hiszem, van egy kis problémánk, Trask...

A hivatalnok félig elmosolyodott.

- Remélem, nem technikai jellegű. Csak egy ártatlan politikus vagyok. (Ez volt az egyik kedvenc frázisa.)

- Meyerhof jellegű.

Trask hátradőlt a székén, és egészen szánalmas képet vágott.

- Biztos benne?

- Teljes mértékben.

Whistler nagyon jól tudta, miért komorodott el a hivatalnok. Trask irányította a Belső Részleg Számítógépes és Automatizáló Szekcióját. Neki kellett foglalkoznia minden politikai jellegű üggyel, amely kapcsolatban állt a Multivac emberi kiegészítőivel. Akiknek technikailag magával a Multivackal kellett foglalkozniuk.

A nagymester azonban nem csupán egyszerű kiegészítőnek számított. Talán még az embereknel is többnek tekintették.

Már a Multivac történetének kezdetén nyilvánvalóvá vált, hogy a folyamatok legfontosabb eleme a kérdezési procedúra. A Multivac választ tudott adni az emberiség problémáira, minden problémára - ha a megfelelő kérdéseket tették fel neki. Ahogy azonban a tudás egyre nagyobb léptékekben gyülemlett fel, egyre nehezebb lett megtalálni ezeket a megfelelő kérdéseket.

A logika kevés volt. Egy ritka ösztön kellett, hogy kiegészítse; ugyanaz az elmefunkció (csak jóval intenzívebb formában), amely a sakkban nagymesterré tett embereket. Olyan elmékre lett szükség, amelyek képesek voltak megtalálni a legjobb lépést a kvadrilliónyi variációban, ráadásul percek alatt.

Trask nyugtalanul fészkelődött.

- Mit csinált Meyerhof?

- Olyan kérdéssort vezetett be, amelyet nyugtalanítónak vélek.

- Ugyan már, Whistler! Ennyi az egész? Nem akadályozhatja meg a nagymestert abban, hogy bármilyen általa megfelelőnek látott kérdéssort kidolgozzon! Sem maga, sem én nem vagyunk felhatalmazva, hogy ítélkezzünk a kérdései értékességéről. Ezt maga is tudja. Tudom, hogy tudja.

- Természetesen, tudom. De ismerem Meyerhofot. Találkozott már vele társasági eseményen?

- Te jó ég, persze, hogy nem! Miért, találkozik bárki is nagymesterekkel társasági eseményeken?

- Ők is emberek, Trask, és velük is együtt lehet érezni. Gondolt már arra valaha is, milyen lehet nagymesternek lenni? Tudni, hogy a világon alig tizenkét magához hasonló ember él; vagy hogy egy vagy két hasonló elme bukkan fel nemzedékenként? Átélni, hogy a világ számít magára, függ magától, vagy hogy ezer matematikus, logikai elemző, pszichológus és fizikus csak magára vár?

Trask vállat vont.

- A világ urának érezném magam - mormolta.

- Nem hiszem - szúrta oda türelmetlenül a vezető elemző. - Nem érzik magukat semmiféle úrnak. Nincs

senki, akivel egyenlőként beszélgethetnének, nem érzik, hogy tartoznak valahová. Ide hallgasson! Meyerhof soha egyetlen alkalmat sem hagyott ki, ha találkozhatott a srácokkal. Értelemszerűen nem nősült nem iszik, nincs természetes szociális érzéke - mégis rákényszeríti magát, hogy társaságba járjon, mert szüksége van erre. Gondolom, azt sem tudja, mit szokott csinálni, amikor legalább hetente egyszer összejövünk.

- Halovány elképzelésem sincs - mondta a kormányhivatalnok. - Egészen új dolgot mondott.

- Nagy tréfamester.

- Ezt meg hogy érti?

- Vicceket mesél. Jó vicceket. De ijesztő is egyben. Bármilyen régi és vacak sztorit el tud úgy mesélni, hogy élvezzük. Jó érzéke van hozzá.

- Értem. Ez jó, nem?

- És rossz is egyben. Fontosnak érzi a vicceket. - Whistler felkönyökölt Trask asztalára, állt alá tette két hüvelykujját, és kibámult a nagy ablakon. - Ő más, mint mi. Ő maga is tudja, hogy különbözik tőlünk, és úgy véli, ezek a viccek segítenek, hogy mi, hétköznapi surmók befogadjuk őt. Visítva röhögünk a viccein és vállon veregetjük, néhány pillanatra elfelejtjük, hogy a nagymesterek egyike. Csak ezt az oldalunkat ismeri.

- Ez az egész nagyon érdekes. Nem is tudtam, hogy maga pszichológus is egyben, Whistler! De mégis, mire akar kilyukadni?

- Csak arra, hogy maga szerint mi történik, ha Meyerhof kifogy a viccekből?

- Mi történhetne? - kérdezte a kormányhivatalnok értetlenül.

- Ha elkezd ismételni önmagát? Ha a közönsége kevésbé őszintén nevet, vagy egyáltalán nem nevet a viccein? Egyedül így képes érezni a megbecsülésünket. Enélkül magára marad, és akkor mi lesz vele? Annak a tucatnyi embernek az egyikéről beszélünk, akik nélkül az emberiség nem tud létezni. Nem hagyhatjuk, hogy bármi is történjen vele, és most nem csalt testi bajokra gondolok. Azt sem hagyhatjuk, hogy boldogtalan legyen. Ki tudja, milyen hatással lenne ez az ösztöneire!

- Talán ismétli önmagát?

- Amennyire én tudom, még nem. De úgy vélem, ő azt hiszi, hogy igen.

- Miért mondja ezt?

- Mert hallottam, hogy vicceket mesél a Multivacnak.

- Ó! - kiáltott fel Trask meglepetten.

- Véletlenül épp hallottam, amikor bementem hozzá. Meglehetősen nyers modorban dobott ki. Általában elég jó természetű, és rossz jelnek érzem, hogy ennyire feldühödött. Ezt csak én gondolom, az viszont tény, hogy hallottam viccet mesélni a Multivacnak. Meggyőződésem, hogy nem először és nem utoljára.

- Miért gondolja ezt?

Whistler vállat vont, és megdörgölte az arcát.

- Már gondolkodtam rajta. Azt hiszem, megpróbál összeállítani egy vicctárat a Multivac memóriabankjában, hogy újabb variációkat kapjon. Érti, mire gondolok? Mechanikus tréfacsinálót készít, hogy soha ne fogyjon ki a viccekből.

- Édes istenem!

- Objektíven nézve semmi gond nincs ezzel, de azt rossz előjelnek vélem, hogy egy nagymester a személyes problémái megoldására használja a Multivacot. Minden nagymesternek van egy bizonyos eredendő mentális instabilitása, ezért figyelni kell rájuk. Lehet, hogy Meyerhof már azon a határon jár, amelyen ha átlép, elveszítünk egy nagymestert.

Trask tehetetlenül pislogott.

- És mit javasol, mit tegyek?

- Leellenőrizhetné. Talán én túl közel állok hozzá, és nem tudom helyesen megítélni. Mi több, az emberek megítélése talán nem is tartozik az erősségeim közé. Maga a politikus, ez a maga szakterülete.

- Az emberek megítélése igen, de a nagymestereké nem.

- Ők is csak emberek. Na meg, ki más lehetne alkalmasabb?

Trask dobolni kezdett ujjával az asztalon, de csak óvatosan, mintha egy lehalkított pergődobot utánozna.

- Azt hiszem, igaza van - mondta végül.

- A hősszerelmes - mesélte Meyerhof a Multivacnak - vadvirágot akar szedni szíve hölgyének, közben annyira elmerül a válogatásban, hogy nem veszi észre, amikor egy nagy bika legelőjére téved, aki barátságatlanul méregeti és fenyegetően kapálja a földet. A fiatalember meglát egy szántóvetőt egy közeli kerítés túloldalán, és odakiált: „Hé, uram! Nyugodt a bikája?” A paraszt kritikus szemmel végigméri az állatot, köp egyet oldalra, azután így válaszol: „Nyugodt ez mindig. De magának nem javaslom, hogy nyugodt legyen!”

A nagymester épp belekezdett volna a következő viccebe, amikor megszólalt a hívó.

Nem igazi hívás jött, mert a nagymestereket senki sem hívja. Üzenet érkezett Trask szekcióigazgatótól, aki szíves vendégszeretetét ajánlotta Meyerhof nagymesternek, ha Meyerhof nagymester megengedheti magának, hogy időt szakítson egy látogatásra.

Meyerhof büntetlenül félredobhatta volna az üzenetet, hogy folytassa, amit éppen csinált, őrá nem vonatkoztak a hivatali szabályok.

Másrésről, ha így tesz, minden bizonnyal újra zaklatni fogják - ó, persze, mértéktelen tisztelettel, de mégiscsak zaklatni fogják.

Így hát semlegesítette a Multivac épp aktuálisan használatba vett áramköreit, és a helyükre tolta őket a gépezetben. Bekapcsolta a szüneteltetés jelét az ajtónál, hogy a távollétében senki se léphessen be az irodájába, majd elindult Traskhez.

Trask köhintett egyet, kissé megilletődve érezte magát a másik férfi mogorva tekintete előtt.

- Legnagyobb sajnálatomra még nem volt alkalmunk megismerni egymást! - mondta.

- Rendszeresen jelentek - válaszolta Meyerhof mereven.

A kormányhivatalnok egy pillanatra eltűnődött, hogy mi járhat a nagymester fejében. Nehezen képzelte el, amint ez a keskeny arcú, fekete hajú és folyton feszültnek tűnő férfi épp vicceket mesél.

- A jelentés nem épp alkalom a szocializálódásra - jegyezte meg. - Tudomásomra jutott, hogy ön csodálatos tehetséggel rendelkezik az anekdotázás terén.

- Tréfamester vagyok, uram. Az emberek ezt a kifejezést használják. Tréfamester.

- Nem nevezték így, nagymester. Azt mondták...

- A pokolba velük! Nem érdekel, mit mondtak! Akar hallani egy viccet, Trask? - kérdezte összehúzott szemmel, ahogy előrehajolt az asztal felett.

- Természetesen - válaszolta a hivatalnok. Próbált minél több őszinteséget csempészni a hangjába. - Mindenképpen!

- Rendben, akkor itt van egy: Mr. Jones bedob egy pennyt az egészséggépjébe, és a felesége megnézi a kártyát, ami kiemelkedett belőle. „George - szól a férjének -, azt írja, hogy kedves vagy, előretekintő, intelligens, ügybuzgó és a nők számára vonzó.” Megfordítja a kártyát, és hozzáteszi: „És a súlyodat sem sikerült rendesen megmérni.”

Trask felnevetett. Nem bírta megállni. Bár a poén kiszámítható volt, Meyerhof meglepően jól hangsúlyozta a nő hangjában rejlő megvetést. Eközben olyan grimaszt vágott, amely tökéletesen illett a hangsúlyokhoz, és a politikus nem bírta visszafogni a nevetését.

- Mi olyan nevetséges ebben? - kérdezte Meyerhof élesen.

Trask elkomolyodott.

- Elnézést, nem értem.

- Azt kérdeztem, mi olyan nevetséges ebben? Miért nevet?

- Nos - Trask próbálta összeszedni a választ az utolsó mondat új megvilágításba helyez minden addigit. A váratlansága...

- Lényegében - vágott közbe Meyerhof - arról beszéltem, hogy egy férfit megaláz a felesége; azaz egy olyan rossz házasságról, amelyben a feleség meg van győződve róla, hogy férje nem rendelkezik semmilyen erénnyel. Ön pedig nevetett ezen. Ha ön lenne az említett férj, akkor is nevetségesnek találná a helyzetet?

Míntha elgondolkodott volna, azután így folytatta:

- Ezt hallgassa meg! Abner a beteg felesége ágya mellett ül és zokog. Felesége összeszedi maradék erejét, és felkönyököl.

- „Abner! - suttogja az asszony. - Nem térhetek meg a Teremtőhöz anélkül, hogy megvallanám a vétkem.”

- „Ne most! - kéri lesújtott férje. - Ne most, kedvesem! Feküdj csak le, és pihenj!”

- „Nem tehetem! - sír fel a nő. - El kell mondanom, különben sohasem nyugszik meg a lelkem. Hűtlen voltam hozzád, Abner! Itt, ebben a házban, nem egészen egy hónappal ezelőtt...”

- „Nyugalom, kedvesem! - csitítgatja a férje. - Mindent tudok. Mi másért mérgeztelek volna meg?”

Trask kétségbeesetten próbálta visszatartani a nevetést, de nem járt teljes sikerrel. Nem bírta elfojtani a kuncogását.

- Szóval, ez is vicces? - kérdezte Meyerhof. - A házasságtörés és a gyilkosság vicces?

- Nos - próbálkozott a kormányhivatalnok vannak könyvek, amelyek a humort elemzik.

- Való igaz - felelte a nagymester. - Olvastam is számosat. A többségüket felolvastam a Multivacnak is. A könyvek írói is csak találgattak. Egyesek szerint azért nevetünk, mert jobbnak érezzük magunkat azoknál az embereknél, akik a viccekben szerepelnek. Mások szerint az abszurditás hirtelen felfedezése váltja ki a nevetést, vagy épp a feszültség váratlan feloldása, avagy megint mások szerint az események magyarázatának újraformálását találjuk viccesnek. Van bármilyen egyszerű magyarázat? Különböző emberek különböző

dolgokat találnak viccesnek. Nincs univerzális poén. Vannak, akik egyetlen viccen sem nevetnek. Mégis, az tűnik a legfontosabbnak, hogy az ember az egyetlen állat, amely rendelkezik humorérzékkel; az egyetlen állat, amelyik nevet.

Trask gyorsan válaszolt:

- Értem. A humort próbálja elemezni. Ezért programoz vicceket a Multivacba.

- Ki mondta, hogy ilyet tennék...? Ne is válaszoljon: Whistler volt. Meglepetésszerűen bejött az irodámba.

Mi van vele?

- Semmi.

- Ugye, nem vitatja el a jogot, hogy bármit hozzátegyek a Multivac általános tudástárához, vagy hogy bármilyen, kedvem szerinti kérdést fel tegyek?

- Nem, természetesen nem - válaszolta Trask sietve. - Mi több, kétségtelen, hogy ez megnyitja az utat újabb elemzési módszerek felé, amelyeket a pszichológusok igen hasznosnak találnak majd.

- Hm... Talán. Mindenesetre, gyötör valami, ami sokkal fontosabb a humor általános analízisénel. Fel kell tennem egy bizonyos kérdést. Illetve kettőt.

- Valóban? Melyeket? - kérdezte Trask, de nem számított válaszra. Ha a nagymester nem akart válaszolni, Ő sem kényszeríthette rá.

Azonban Meyerhof így felelt:

- Az első kérdés az, hogy „Honnan jönnek mindezek a viccek?”

- Tessék?

- Ki találja ki őket? Ide figyeljen! Egy hónappal ezelőtt azzal töltöttem el egy estét, hogy vicceket meséltem. Szokás szerint sokat elmondtam, és az ostobák szokás szerint jót nevettek rajtuk. Lehet, hogy szerintük a poénok tényleg viccesek voltak, de lehel, hogy csak próbáltak a kedvemre tenni. Mindenesetre, az egyik alak vette a bátorságot, és hátra veregetve így szólt hozzám: „Meyerhof! Maga több viccet tud, mint bármelyik tíz ismerősöm!”

- Nem kétlem, hogy igazat mondott, de támadt tőle egy gondolatom. Nem tudom, hogy mennyit, száz vagy ezer viccet mondtam már el életemben, de egyiket sem magam találtam ki. Én csak elismételtem őket. Csupán az elmondás módja az enyém. Hallottam vagy olvastam őket, de a forrásra is igaz, hogy nem ő alkotta meg ezeket a vicceket. Soha senkivel nem találkoztam még, aki azt állította volna magáról, hogy vicceket talált ki. Az emberek mindig úgy kezdik, hogy „hallottam egy jó poént”, vagy megkérdik, hogy „hallottál viccet mostanában?”

- Minden vicc régi! Így lehetséges, hogy külön szociális teret hoztak létre maguknak. Például még ma is viccesek a tengeribetegséggel foglalkozó poénok, holott maga a jelenség könnyen kezelhető és már alig bukkan fel néha-néha. Más viccekben olyan gépek szerepelnek, amelyek a súly alapján mindent tudnak az emberekről, holott ilyen mérlegjósokat már csak a régiségboltokban lehet látni. Szóval, akkor ki találja ki a vicceket?

- Hát ezt próbálja kitalálni? - kérdezte Trask. A kormányhivatalnok nyelve hegyén ült a folytatás, de visszanyelte a gondolatot: „Te jó ég, kit érdekel!?” A nagymesterek kérdései mindig jelentőségteljesek.

- Természetesen ezt próbálom kitalálni. Nézzük a másik oldalát! Nem csak arról van szó, hogy a viccek régiak, de arról is, hogy az emberek a régi vicceket élvezik igazán. Alapvető, hogy egy vicc ne legyen eredeti. A humornak egy olyan formája van, amely ténylegesen eredeti vagy eredeti lehet: a szójáték. Hallottam szójátékokat, amelyek egyértelműen ott. helyben, az adott pillanat hatására születtek. Magam is kitaláltam néhányat, de ezeken senki sem nevetett. Nem is elvárás. Nyögni kell tőlük. Minél jobb a szójáték, annál nagyobb lehet nyögni tőle. Az eredeti humor nem provokálja ki a nevetést. Vajon miért?

- Biztos vagyok benne, hogy fogalmam sincs.

- Rendben. Akkor találjuk ki! Már beadtam a Multivacnak minden olyan általános információt, amelyet helyénvalónak találtam a humorról kapcsolatban. Most válogatott vicceket táplálok be.

Ez érdekelte a kormányhivatalnokot.

- Hogyan válogatja ki őket?

- Nem tudom - felelte Meyerhof. - Azokat mondom fel a gépre, amelyek megfelelőnek tűnnek. Nagymester vagyok, tudja...

- Ó, igen, valóban, persze...

- E viccek és a humor általános filozófiája alapján az lesz az első kérésem a Multivachoz, hogy derítse fel a viccek forrását. Mivel Whistler már benne van és szükségesnek érezte, hogy jelentse a tevékenységem, állítsa rá az analízisre holnaputántól. Azt hiszem, addigra elvégzem a munkát.

- Természetesen. Csatlakozhatok?

Meyerhof vállat vont. Trask jelenléte teljes mértékben hidegen hagyta.

Meyerhof kivételes gondossággal válogatta össze az utolsó sorozatot. Azt nem tudta volna megmondani,

hogy miből állt ez a kivételes gondosság, de fejben több-
tucatnyi lehetőséget elvetett, és újra meg újra megvizsgálta, hogy a kiválasztott viccek elég jelentőségteljesek-e.

- Ug, az őseember végignéz a párján, aki sírva rohan hozzá, leopárdbőr szoknyája elszakadva leng körülötte: „Ug! - kiáltja zokogva. - Csinálj valamit! Egy kardfogú tigris ment be Anya barlangjába! Gyorsan csinálj valamit!” Ug morogva szopogatja tovább a máris jól lerágott bivalycsontot, ami az ebédje után megmaradt, és így dörren az asszonyára: „Miért csinálnék bármit Is? Kit érdekel, hogy mi lesz azzal a kardfogú tigrissel?!”

Ezután Meyerhof feltette két kérdését, majd lehunytt szemmel hátradőlt a székén. Elvégezte a munkát.

- Nem tapasztaltam problémát - mondta Trask Whistlernek. - Kertelés nélkül elmondta, mivel foglalkozik, és bár furcsán hangzott, teljes mértékben indokoltnak tűnik.

- Mármint amivel szerinte foglalkozik - jegyezte meg az elemző.

- Ha így van, akkor sem állíthatok le egy nagymestert pusztán a maga véleménye alapján. Furának tűnt, de végül is, a nagymesterek furák, nem? Nem gondolom, hogy elveszítette volna a józan esztét.

- Nem örület arra használni a Multivacot, hogy megtaláljuk a viccek eredetét? - mormolta Whistler. Látszott, hogy nem sikerült meggyőzni.

- Honnan tudhatnánk? - kérdezte Trask idegesen. - A tudomány arra a pontra fejlődött, ahol már csak a röhejes kérdések elég jelentőségteljesek. Az érzékenyebb témákra már gondoltak, rég rákérdeztek, és válaszokat is kerestek.

- Semmi értelme. Nagyon zavar.

- Lehet, de nincs választásunk, Whistler! Meglátogatjuk Meyerhofot, és maga kielemezi a Multivac válaszait, már ha vannak válaszok. Ami engem illet, csak a vörös szőnyeget kell kigurítanom. Az ég szerelmére, én még azt sem tudom, hogy mit csinál egy elemző, mint maga. Nyilvánvalóan elemez, de ebből nem sokat tudok kikövetkeztetni.

- Pedig egyszerű - felelte Whistler. - Egy nagymester, mint Meyerhof, feltesz egy kérdést, amit a Multivac átalakít mennyiségekké és műveletekké. A Multivac java része abból a gépezetből áll, ami átalakítja a szavakat jelekké. Ezután a Multivac mennyiségek és műveletek formájában ad választ a kérdésre, de ezt csak a legegyszerűbb, rutinszerű esetekben fordítja vissza szavakká. Ha úgy építették volna meg, hogy közben megoldják a visszafordítás problémáját is, nagyjából négyszer ekkora lenne.

- Értem. Akkor tehát a maga dolga szavakká alakítani ezeket a jeleket?

- Igen, az elemzők ezzel foglalkoznak. Kisebb, egyedien kifejlesztett számítógépeket használunk, amikor csak szükséges. - Whistler zordan elmosolyodott. - Akárcsak a delphoi jósdá papnője az ókorban, a Multivac is homályos, szimbolikus válaszokat ad. Csak annyi a különbség, hogy mi le tudjuk fordítani ezeket.

Megérkeztek. Meyerhof már várta Őket.

- Milyen áramköröket használt, nagymester? - kérdezte Whistler buzgón.

Meyerhof megmondta, és a vezető elemző dolgozni kezdett.

Trask próbálta követni az eseményeket, de semmit sem értett a történetekből. A kormányhivatalnok végignézte, ahogy egy szalag tekeredik le egy csévéről, tele érthetetlen pontmintázatokkal. Meyerhof nagymester közönyösen állt a fal mellett, amíg Whistler a mintázatot nézegette. Az elemző mikrofonnal ellátott fülhallgatót vett fel, és időnként egy sor utasítást mormolt a gépnek. Az utasítások az asszisztenseinek szóltak, akik valami távoli helyen teljesítették, azokat.

Azután Whistler feszülten hallgatta a válaszokat, és egy bonyolult, nem egészen matematikai szimbólumokkal megjelölt billentyűzeten különféle kombinációkat ütött be a gépbe.

Több mint egy óra telt így el.

Az elemző két szemöldöke között egyre mélyült a ránc. Egyszer felpillantott a két másik férfira, és elkezdett mondani valamit:

- Hihet... - De félbehagyta az első szónál, és ismét feszülten figyelt a fülhallgatóra.

Végül rekedten így szólt:

- Adhatok egy nem hivatalos választ. - A szeme kivörösödött a feszült figyelemtől. - A hivatalos válaszhoz teljes analízist kell végeznünk. Mondjam a nem hivatalosat?

- Mondja csak! - válaszolta Meyerhof.

Trask bólintott.

Whistler laposan a nagymesterre pillantott.

- Hülye kérdésre... - kezdte, megakadt, azután ugyanilyen nyersen folytatta: ... a Multivac is hülye választ ad. Földön kívüli eredet.

- Mit beszél? - kérdezte Trask, mint aki nem hisz a fülének.

- Talán nem hallotta? Nem ember találta ki a vicceket, amelyeken nevetünk. A Multivac kielemezte az összes kapott adatot, és az adatoknak legmegfelelőbb válasz az, hogy a vicceket valami földön kívüli értelem

alkotta meg. Mindet. Ezután bizonyos időpontokban elhelyezte azokat bizonyos emberek elméjében oly módon, hogy senki se tudja, honnan erednek. Minden más vicc ezeknek az eredeti poénoknak a variánsa és adaptációja.

Meyerhof arca kivörösödött izgalmában, hangjában olyan diadaléret rejlett, amelyet csak a helyes kérdést feltevő nagymesterek ismerhetnek igazán.

- Minden komédiás csak a régi ötleteket csúri-csavarja újabb formákba. Ez közismert és tökéletesen illik a válaszhoz.

- De miért? - kérdezte Trask. - Miért pont vicceket?

- A Multivac szerint - folytatta Whistler - az adatoknak egyedül az emberi psziché tanulmányozása felel meg célként. Mi úgy tanulmányozzuk a patkányok elméleti képességeit, hogy feladatokat adunk nekik. Például ki kell jutniuk az útvesztőből. A patkányok nem tudják, miért teszik ezt, sőt még csak tudatában sincsenek annak, hogy feladatokat oldanak meg. Ez a külső értelem valószínűleg a gondosan kiválasztott történetekre adott reakciók alapján tanulmányozza az emberi elmét. Mindenki máshogy reagál... Feltételezhetően mi vagyunk az ő kísérleti patkányai.

- Az utolsó mondatnál megborzongott.

Trask csillogó szemmel következtetett:

- A nagymester azt mondta, hogy az ember az egyetlen állat, amely rendelkezik humorérzékkel. Úgy tűnik, a humorérzékét kívülről csempészték be.

Meyerhof izgatottan tette hozzá:

- Emiatt a saját humorunkon nem tudunk nevetni. A szójátékokon.

- Feltételezhető - gondolkodott el Whistler hogy a kevert eredmények elkerülése végett a földön kívüli értelem kizárta a spontán vicceltre adható reakciókat.

Trask hirtelen felkiáltott, érezhetően kínjában:

- Ugyan már, az ég szerelmére! Maguk elhiszik ezt?

A vezető elemző hűvösen mérte végig.

- A Multivac ezt mondta. Egyelőre csak ennyit lehet tudni. Felmutatott az univerzum igazi mókamestereire, és ha többet akarunk tudni, ki kell vizsgálnunk az ügyet. - Suttogva tette hozzá: - Ha bárki ki meri vizsgálni...

- Két kérdést tettem fel - közölte Meyerhof nagymester. - Maga is tudja. Eddig csak az elsőre érkezett választ mondta el. Úgy vélem, elegendő adatot tápláltam be a második kérdés megválaszolásához.

Whistler megborzongott, és olybá tűnt, mintha a következő pillanatban magába roskadhatna.

- Ha egy nagymester szerint elegendő az adat, akkor mérget lehet rá venni. Mi volt a második kérdése?

- Azt kérdeztem, milyen hatással lesz az emberi fajra az első kérdés megválaszolása.

- Miért kérdezte ezt? - érdeklődött Trask.

- Úgy éreztem, hogy fel kell tenni ezt a kérdést is - válaszolta a nagymester.

- Örület! - ingatta a fejét a kormányhivatalnok, és elfordult. - Az egész egy kész örület! - Érezte, hogy ő és Whistler helyet cseréltek; ezúttal ő nevezte örületségnek az ügyet.

A hivatalnok lehunyta a szemét. Kiabálhatta, hogy örületség az egész, de az utóbbi ötven év során senki sem tudta úgy megkérdőjelezni egy nagymester és a Multivac párosát, hogy igazolást is talált volna a kételkedésre.

Az elemző csendben dolgozott, kiadta az utasításokat, és összeszorított foggal hallgatta a válaszokat. Ismét átvezette a Multivacot és mellékegységeit a folyamat lépésein. Egy újabb óra elteltével rekedten felnevetett:

- Örült rémálom!

- Mi a válasz? - kérdezte Meyerhof. - A Multivac válaszát akarom hallani, nem a maga megjegyzéseit!

- Rendben. Akkor ezt hallgassa meg! A Multivac azt mondta, hogy ha egyetlen ember felfedezi az igazságot az emberi elme effajta pszichológiai vizsgálatáról, akkor a módszer elveszíti az objektivitását, és használhatatlanná válik a földön kívüli értelem számára.

- Úgy érti, hogy többé nem plántálnak vicceket az emberi elmékbe? - kérdezte Trask erőtlenül. - Vagy hogy érti?

- Nincs több vicc - felelte az elemző. - Mostantól. A Multivac azt mondta, hogy a kísérlet most fejeződött be. Új módszert fognak találni.

Egymásra bámultak. A percek némán teltek.

Végül Meyerhof mondta ki:

- A Multivacnak igaza van.

- Tudom - válaszolta beletörődően Whistler.

Még Trask is elfogadta a választ:

- Igen, így kell lennie.

Azután a nagymester mutatott rá a bizonyítékra, a nagymester, akit nagyszerű tréfamesternek is tartottak:

- Vége. Már öt perce próbálkozom, és egyetlen egy vicc sem jut eszembe. Egyetlenegy sem. Tudom, hogy

ha olvasnék egyet egy könyvben, akkor sem nevetnék rajta.

- A humor ajándéka örökre elveszett - tette hozzá Trask bánatosan. - Ember már nem fog nevetni soha többé.

Még hosszan maradtak a kis helyiségben, egymást nézve és úgy érezve, mintha a világ hirtelen összement volna egy kísérleti patkány ketrecének méretére - az útvesztő eltűnt a kijárat elől, és csak abban voltak biztosak, hogy valami hamarosan átveszi a helyét.

(Habony Gábor)